

İlköğretim 6., 7. ve 8. Sınıflar İçin

**DİN KÜLTÜRÜ ve
AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE
KAVRAM
HARİTALARI**

Prof. Dr. Cemal TOSUN - Prof. Dr. Recai DOĞAN

öğretici

Prof. Dr. Cemal Tosun - Prof. Dr. Recai Dolan

**İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİ 6, 7 ve 8. SINIF
ÜNİTELERİ İLE İLGİLİ KAVRAM HARİTALARI**
ISBN 975-8792-69-5

©Pegem A Yayınları→, 2005

Bu kitabın basım, yayın ve satış hakları
Pegem A Yayıncılık Tic. Ltd. Şti.'ne aittir.

Anılan kuruluşun izni alınmadan
kitabın tümü ya da bölümleri mekanik,
elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da
başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz,
dağıtılamaz.

Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile
satılmaktadır.

Okuyucularımızın bandrolü olmayan
kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve
bandrolsüz yayınları
satın almamasını diliyoruz.

1. Baskı: Mayıs 2005

Kapak Tasarımı
zulfin.eua

Yayın Yönetmeni
Gürsel Avcı

Baskı ve Cilt
Levkat Matbaası
(312) 395 87 87

Pegem A Yayıncılık→ Eğitim Danışmanlık Hizmetleri Tic. Ltd. Şti.
Adakale Sokak 4/B Yenimahalle-Ankara
Tel: (312) 430 67 50-430 67 51-435 44 60
Belgegeçer: (312) 431 37 38
İnternet: www.pegema.com.tr
e-posta: pegema@pegema.com.tr

ÖNSÖZ

Özel Öğretim Yöntemlerinin bilimsel disiplinler arasındaki yerini alması eğitim bilimleri alanında atılmış en önemli adımlardan biridir; öğretmen eğitiminde hak ettiği yere yerleşmesi ise bu adımın isabetli sonucudur. Artık sadece genel öğretim strateji, yöntem ve teknikleriyle yetinilmemekte, bunların üzerine bina edilerek, her alan için özel strateji, yöntem ve teknikler geliştirilmekte ya da belli alan ile ilgili çalışmalarla geneller özelleştirilmektedir.

Eğitim bilimleri genelinde son yıllarda gerçekleşen hızlı gelişmeler, özellikle de psikolojinin insan beyni ile ilgili verileri; öğrenmenin mahiyeti ve süreci hakkındaki yeni bilgiler ile deneysel eğitim araştırmalarının sundukları bilgiler öğretme ile ilgili yenilikleri de beraberinde getirmiştir. Genel ve özel tüm öğretme ve öğrenme strateji, yöntem ve teknikleri yeniden üretilme sürecine sokulmuşlardır. Bu süreçte, özellikle toplu öğretimin yapıldığı sınıf ortamları için umut verici yeni teknolojiler ortaya konulmuştur.

Din Öğretimi Özel Yöntemleri, din eğitimi alanının tarihte yaşadığı talihsizliği, eğitim bilimlerinin geneli ve bazı alanların özeli için gerçekleşen biliselleşme sürecini eş zamanlı yaşayamama talihsizliğini, bu kez yaşamamıştır; en azından gayretimiz yaşamaması içindir ve bu gayrette yalnız da değiliz. 1980'li yılların tam ortasından itibaren din ve ahlak öğretmeni yetiştirme programlarında yer bulan bu disiplinin, çok hızlı ama interdisipliner ve bilimsel bir anlayışla gelişmiştir.

Elinizdeki bu kitap, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretimi için yazdığımız iki kapsayıcı özel öğretim yöntemi kitabının ardından, alanımızın öğretimi için daha özel strateji, yöntem, teknik ve araç-gereç geliştirmek üzere başlattığımız çalışmaların ilk ürünüdür.

Din Öğretiminde Kavram Öğretimi konusunu ele aldığımız kitabımız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kavram, kavram öğretimi ve kavram öğretimi ile ilgili grafik materyaller hakkında bilgi sunulmuş, kavram haritaları hakkında temel bilgi verilmiştir. Bu bölüm, öğretmen adaylarının ve öğretmenlerin din ve ahlak öğretiminde kavram öğretimi için ihtiyaç duyacakları bilgileri içermektedir. İkinci bölümde ise, İlköğretim 6, 7, ve 8. sınıflar için Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin tüm sınıf ve ünitelerini kapsayıcı örnek kavram haritaları yer almaktadır. Bu kavram haritaları, dersin giriş, gelişme ve değerlendirme kısımlarının herhangi bir aşamasında çeşitli amaçlarla kullanılabilmesi gibi, ders öncesinde veya sınıfta geliştirilecek kavram haritaları için örnek olarak da kullanılabilir.

Kitabın bu hale gelmesinde bizim kadar Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Özel Öğretim Yöntemleri dersimizi alan öğrencilerimizin de teşekkürü hak eden katkıları bulunmaktadır. Arş. Gör. Adem Korukçu katkılarıyla özel teşekkürün en güzelini almalıdır. PEGEM A 'ya da Din ve Ahlak öğretimi alanındaki bu yayınlarından dolayı ayrıca müteşekkirimiz.

Kitabın, İlköğretim Öğretmenliği bölümü öğrencilerine, sınıf öğretmenliği öğrencilerine ve tüm Din Kültürü ve Ahlak bilgisi öğretmenlerine faydalı olması dileğimizdir; daha iyisine doğru adımlar atabilmek için değerli eleştiri ve katkılarınız beklentimizdir.

Prof. Dr. Cemal TOSUN

Prof. Dr. Recai DOĞAN
Ankara-2005

İÇİNDEKİLER

Önsöz	Sayfa No: iii
İçindekiler	v

GİRİŞ

(s. 1-16)

Kavram, Kavram Haritaları ve Din Öğretiminde Kullanımı	1
Kavram Nedir?	1
Kavram Öğrenme	1
Kavram Öğretimi	4
Kavram Haritalarının Kullanım Alanları	9
Kavram Haritalarının Hazırlanışı	9
Kavram Haritası Türleri	12
Kavram Haritalarının Faydaları	14
Kavram Haritalarının Çerçevesi	15
Din Öğretiminde Kavram Öğretimi ve Kavram Haritaları	15
Bölümde Kullanılan Kaynaklar	16

İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİ 6. SINIF ÜNİTESİYLE İLGİLİ KAVRAM HARİTALARI

(ss. 17-68)

ÜNİTE 1: NAMAZ BİR İBADETTİR ÜNİTESİYLE İLGİLİ KAVRAM HARİTALARI

Abdestin Alınışını Gösteren Kavram Haritası	18
Abdestin Farzlarını Gösteren Kavram Haritası	19
Gusül Abdestinin Farzlarını Gösteren Kavram Haritası	20
Teyemmüm Abdestinin Alınışını Gösteren Kavram Haritası	21
Ezanın İşlevini Gösteren Kavram Haritası	22
Namazın İnsana Kazandıracığı Değerleri Gösteren Kavram Haritası	23
Namazın Kimlere Farz Olduğunu Gösteren Kavram Haritası	24
Rekatlarına Göre Namaz Çeşitlerini Gösteren Kavram Haritası	25
Namazın Farzlarını Gösteren Kavram Haritası	26
Namazdaki Hareketleri Gösteren Kavram Haritası	27
İki Rekatlık Namazların Kılınışını Gösteren Kavram Haritası	28
Dört Rekatlık Namazların Kılınışını Gösteren Kavram Haritası	29
Üç Rekatlık Namazların Kılınışını Gösteren Kavram Haritası	30
Cenaze Namazının İçeriğini Gösteren Kavram Haritası	31
Fil Suresi Hakkında Kavram Haritası	32

**ÜNİTE II: PAYLAŞALIM YARDIMLAŞALIM ZEKAT VE
SADAKA ÜNİTESİYLE İLGİLİ KAVRAM HARİTALARI**

İnsani İlişkiler Çerçevesinde Değerlendirilebilecek Paylaşma ve Yardımlaşma Türlerini Gösteren Kavram Haritası	33
Yardımlaşma Kurumlarını ve İşlevlerini Gösteren Kavram Haritası	34
İslam'da Paylaşma ve Yardımlaşma Biçimlerini Gösteren Kavram Haritası	35
Zekatın Nelerden Verildiğini ve Miktarlarını Gösteren Kavram Haritası	36
Zekatın Verileceği Kimseleri Gösteren Kavram Haritası	37
Sadaka ile İlgili Kavram Haritası	38
Sadaka Çeşitlerini Gösteren Kavram Haritası	39

**ÜNİTE III: VATANIMIZI VE MİLLETİMİZİ SEVİYORUZ
ÜNİTESİ İLE İLGİLİ KAVRAM HARİTALARI**

Barışın İnsanlığa Sağladığı Değer ve Katkıları Gösteren Kavram Haritası.....	41
Millet ile İlgili Değerleri Gösteren Kavram Haritası	42
Devletle İlgili Kavramları Gösteren Kavram Haritası	43
Savaşın Zararlarını Değişik Açılardan Gösteren Kavram Haritası	44

**ÜNİTE IV: KÖTÜ DAVRANIŞLARDAN KAÇINALIM ÜNİTESİYLE
İLGİLİ KAVRAM HARİTALARI**

İnsanların Arkasından Konuşmayla İlgili Kavram Haritası.....	45
Yalan Söyleyen İnsanın Kendine ve Çevresine Verdiği Zararları Gösteren Kavram Haritası	46
Yalan Türlerini Gösteren Kavram Haritası	47
Kibirli İnsanın Özelliklerini Gösteren Kavram Haritası	48
Zanla İlgili Kavram Haritası	49

**ÜNİTE V: DOSTLUK VE KARDEŞLİK ÜNİTESİYLE
İLGİLİ KAVRAM HARİTALARI**

Sevginin Kazandırdıklarını Gösteren Kavram Haritası	51
Dostluğun Faydalarını Gösteren Kavram Haritası	52
Dostluk ve Kardeşliğin Temel Özelliklerini Gösteren Kavram Haritası	53
Dostluk ve Kardeşlikten Yoksun Toplumlarda, Dostluk ve Kardeşliğin Geliştiği Bazı Olumlu Olumsuz Özellikleri Gösteren Kavram Haritası.....	54

**ÜNİTE VI: KUTSAL KİTAPLARI TANIYALIM ÜNİTESİYLE
İLGİLİ KAVRAM HARİTALARI**

Kutsal Kitapları ve Kimlere Gönderildiklerini Gösteren Kavram Haritası	55
Kutsal Kitapların Temel Özelliklerini Gösteren Kavram Haritası.....	56
Kur'an'ın Temel Niteliklerini Gösteren Kavram Haritası	57
Kur'an Ayetlerinin Özelliklerini Gösteren Kavram Haritası	58
İncil'in Temel Niteliklerini Gösteren Kavram Haritası	59
Tevrat'ın Temel Niteliklerini Gösteren Kavram Haritası	60
Zebur'un Temel Niteliklerini Gösteren Kavram Haritası	61

**ÜNİTE VII: HZ. SON PEYGAMBER HZ. MUHAMMED
ÜNİTESİYLE İLGİLİ KAVRAM HARİTALARI**

Hz. Muhammed'in Hayatıyla İlgili Temel Kavramları Gösteren Kavram Haritası .	63
Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Niteliklerini Gösteren Kavram Haritası	64
Hz. Muhammed'in Çağrısındaki Dönemleri Gösteren Kavram Haritası.....	65
Hz. Muhammed'in Vefatıyla İlgili Kavramları Gösteren Kavram Haritası	66
Hadis Türlerini Gösteren Kavram Haritası	67
Peygamber Mescidi ve İşlevleri İle İlgili Kavram Haritası	68

**İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİ 7. SINIF
ÜNİTELERİ İLE İLGİLİ KAVRAM HARİTALARI**

(ss. 69-112)

**ÜNİTE I: KUR'AN'I KERİM'İ TANIYALIM ÜNİTESİYLE
İLGİLİ KAVRAM HARİTALARI**

Kur'an'ın İçeriğine İlişkin Bazı Kavramları Gösteren Kavram Haritası.....	70
Kur'an'ın İşlevlerine İlişkin Kavram Haritası	71
Kur'an'daki Bilgi Türlerini Gösteren Kavram Haritası	72
Kur'an Düzeni İçinde Bazı Surelerin İfade Ettiği Anlamı Gösteren Kavram Haritası	73
Kur'an Ayetlerine İlişkin Kavram Haritası.....	74

**ÜNİTE II: DİN GÜZEL AHLAKTIR ÜNİTESİYLE
İLGİLİ KAVRAM HARİTALARI**

Din İnsan ve Davranış İlişkisini Gösteren Kavram Haritası	75
Dinin İnsana Öğrettiklerini Gösteren Kavram Haritası	76
Güzel Ahlaklı İnsanın Özelliklerini Gösteren Kavram Haritası	77
Güzel Ahlakın Gereklere Gösteren Kavram Haritası	78
Güzel Ahlaklı Olmanın İlkelerini Gösteren Kavram Haritası	79
Kişinin Görevlerini Gösteren Kavram Haritası	80
Kendini Geliştiren İnsanla İlgili Kavram Haritası	81
Güvenilir İnsanın Özelliklerini Gösteren Kavram Haritası	82
Emaneti Korumakla İlgili Kavram Haritası	83

**ÜNİTE III: HAC VE KURBAN ÜNİTESİYLE İLGİLİ
KAVRAM HARİTALARI**

Haccın Rükünlerini Gösteren Kavram Haritası	84
Haccın Vaciplerini Gösteren Kavram Haritası	85
İhramlıya Yasak Olan ve Olmayan İşleri Gösteren Kavram Haritası	86
Umrenin Rükünlerini Gösteren Kavram Haritası	87
Kurban Kesmenin Vacip Olduğu Kimselerin Özelliklerini Gösteren Kavram Haritası	88
Kurbanın İçeriğiyle İlgili Kavram Haritası	89
Kurban Edilebilecek ve Edilemeyecek Hayvanları Gösteren Kavram Haritası	90

**ÜNİTE IV: VARLIKLARIN BÖLÜMLENMESİNİ
GÖSTEREN KAVRAM HARİTASI**

Varlıkların Bölünmesini Gösteren Kavram Haritası	91
Görünmeyen Varlıkların Özelliklerini Gösteren Kavram Haritası	92
Meleklerin Özelliklerini Gösteren Kavram Haritası	93
Meleklerle İlgili Kavram Haritası	94
Cinlerin Özelliklerini Gösteren Kavram Haritası	95
Şeytanla İlgili Kavramları Gösteren Kavram Haritası	96

ÜNİTE V: AHİRET İNANCI ÜNİTESİYLE İLGİLİ KAVRAM HARİTALARI

Ahiretle İlgili Kavramları Gösteren Kavram Haritası.....	97
Ahiret Günü İle İlgili Kavramları Gösteren Kavram Haritası	98
Ahiret Hayatına İlişkin Süreci Gösteren Kavram Haritası.....	99
Ahiret Yaşamına İnanmayla İlgili Kavram Haritası	100
Davranış Biçimlerine Göre İnsan Gruplarını Gösteren Kavram Haritası	101

ÜNİTE VI: AİLE ÜNİTESİYLE İLGİLİ KAVRAM HARİTALARI

Aile ile İlgili Kavramları Gösteren Kavram Haritası	102
Ailenin İlgili Olduğu Kavramları Gösteren Kavram Haritası.....	103
Çekirdek Aile Yapısını Gösteren Kavram Haritası.....	104
Geniş Aile Yapısını Gösteren Kavram Haritası	105
Ailenin İşlevlerini Gösteren Kavram Haritası	106
Ailenin Toplumla İlişisini Gösteren Kavram Haritası	107

ÜNİTE VII: DİNLERİ TANIMALIM ÜNİTESİYLE İLGİLİ KAVRAM HARİTALARI

Dinlerin Ortak Özelliklerini Gösteren Kavram Haritası	108
İslam Dinine İlişkin Kavramları Gösteren Kavram Haritası	109
Yahudilik Dinine İlişkin Kavramları Gösteren Kavram Haritası	110
Hıristiyanlığa İlişkin Kavramları Gösteren Kavram Haritası	111
Hinduizm'in Özelliklerini Gösteren Kavram Haritası	112

İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİ 8. SINIF ÜNİTELERİ İLE İLGİLİ KAVRAM HARİTALARI (ss. 113-151)

ÜNİTE I: HZ. MUHAMMED'İN ÖRNEK AHLAKI ÜNİTESİYLE İLGİLİ KAVRAM HARİTALARI

Hiz. Muhammed'in Kişilik Özelliklerini Gösteren Kavram Haritası	114
Hiz. Muhammed'in Örnek Ahlakı'na ait İlkeleri Gösteren Kavram Haritası.....	115
Hiz. Muhammed'in Örnek Ahlakî Davranışların Gösteren Kavram Haritası.....	116
Hiz. Muhammed'in Adalet Anlayışını Gösteren Kavram Haritası	117
Davranışlara İlişkin Bilgileri Gösteren Kavram Haritası	118

ÜNİTE II: KÜLTÜRÜMÜZ VE DİN ÜNİTESİYLE İLGİLİ KAVRAM HARİTALARI

Kültürümüzdeki Dini Unsurları Gösteren Kavram Haritası	119
Kültürün Maddî ve Manevî Unsurlarını Gösteren Kavram Haritası.....	120
Kültürün Özelliklerini Gösteren Kavram Haritası	121
Dinsel Bağnazlığın Neden ve Sonuçlarını Gösteren Kavram Haritası	122

**ÜNİTE III: DİN-AKIL VE BİLİM ÜNİTESİYLE
İLGİLİ KAVRAM HARİTALARI**

Din-Akıl-Bilim Kavramlarının Özelliklerini Gösteren Kavram Haritası	123
Din ve Bilimin İnsana Sağladığı Katkıyı Gösteren Kavram Haritası	124
Aklın Önemini Ortaya Koyan Kavram Haritası	125
İslam-Bilgi-Akıl İlişkisini Gösteren Kavram Haritası	126

**ÜNİTE IV: KAZA, KADER İNANCI ÜNİTESİYLE
İLGİLİ KAVRAM HARİTALARI**

Evrenin Yasalarını Gösteren Kavram Haritası.....	127
İnsanın Çalışmasıyla İlgili Kavramları Gösteren Kavram Haritası	128
İnsan Hürriyeti ve Eylemlerine İlişkin Kavram Haritası	129
Kaderle İlgili Kavramları Gösteren Kavram Haritası	130
Allah'ın Yaratmasındaki Ölçüye İlişkin Kavram Haritası.....	131
İnsan Kaderinin İlişkili Olduğu Kavramları Gösteren Kavram Haritası	132
İnsan Kaderini Etkileyen Unsurları Gösteren Kavram Haritası.....	133

**ÜNİTE V: İNANÇ ve DAVRANIŞ İLİŞKİSİ ÜNİTESİYLE
İLGİLİ KAVRAM HARİTALARI**

İslam'ın Özünü İfade Eden Kavram Haritası.....	134
İman-Amel İlişkisini Gösteren Kavram Haritası	135
Çalışmak ve Kazanmanın Türlerini Gösteren Kavram Haritası	136
İnsanın Allah ve Topluma Karşı Dürüst Olmasında Bazı İlkeleri Gösteren Kavram Haritası	137
Salih Amelle İlgili Kavram Haritası	138
Salih Amel-İman İlişkisini Doğru Davranış Biçimiyle Gösteren Kavram Haritası	139

**ÜNİTE VI: DİNDEKİ ANLAYIŞ FARKLILIKLARI ZENGİNLİKTİR
ÜNİTESİYLE İLGİLİ KAVRAM HARİTALARI**

Dinin Özelliklerini Gösteren Kavram Haritası	140
Din ve Din Anlayışlarına Dair Bilgileri Gösteren Kavram Haritası	141
Mezhepleri Sınıflayarak Gösteren Kavram Haritası	142
Yaşayan Ehl-i Sünnet Meshepleri'ni Gösteren Kavram Haritası	143
Dindeki Anlayış Farklılıklarının Neden, Sonuç ve Oluşan Kurumlarını Gösteren Kavram Haritası	144
“Dinde Zorlama Yoktur” İlkesini Belirten Kavram Haritası	145
İlk Grupların Oluşum Sürecini Gösteren Kavram Haritası.....	146

**ÜNİTE VII: İSLAM'IN VE DİĞER DİNLERİN EVRENSEL
ÖĞÜTLERİ ÜNİTESİYLE İLGİLİ KAVRAM HARİTALARI**

Dinlerin Evrensel Mesajlarını Gösteren Kavram Haritası	147
Dinlerin ve İslam'ın Evrensel Mesajlarını Gösteren Kavram Haritası	148
İslamiyet, Yahudilik ve Hıristiyanlığın Verdiği Bazı Öğütleri Gösteren Kavram Haritası	149
İslam'ın Öğüt Verdiği Konuları Gösteren Kavram Haritası	150
Temizlik Türlerini Gösteren Kavram Haritası	151

KAVRAM, KAVRAM HARİTALARI VE DİN ÖĞRETİMİNDE KULLANIMI

Kavram Nedir?

Kavram,

- ☐ Bir şeyin zihindeki tasavvuru,
- ☐ Benzer özelliklere sahip olay fikir ve objelere verilen ortak isim veya
- ☐ Bireyin yaşantıları sonucu, obje ve olayların ortak özelliklerinden elde ettiği genellemelerin sembollerle ifade edilen düşünce ürünü olarak tarif edilmektedir (Cevizci, 1999:499; Akarsu, 1988:114).

Kavram, olgulardan yola çıkılarak “geliştirilen” bir zihinsel yapıdır. Bu çerçevede, nesnelere, insanların, duyguların ya da fikirlerin ortak özelliklerini tanımlayan ve dil ile ifade edilen bir yapı olarak da tanımlanabilir.

Kavramlar insan düşüncesinin temel taşlarıdır. Nesne ya da olayların hem doğrudan hem de dolaylı olarak gözlenebilen özelliklerinden oluşurlar. Zihinsel bir sınıflama oldukları için gerçek dünyada değil, düşüncelerimizde vardır. Gerçek dünyada, ancak kavramları örnekleyen olgular bulunabilir. Yeni deneyimlerle kavramların özellikleri nitelik ve nicelik açısından değişirler. Böylece kavramlar sürekli yeniden tanımlanabilirler. Kavramların bazı özellikleri, bazen birden fazla kavramın özelliği olabilir. Çok boyutlu olan kavramlar dille ilgilidir. Denilebilir ki, insanların zihinsel etkinlikleri geliştirdikleri kavramlarla sınırlıdır. Hangi yolla kazanılırsa kazanılsın, bunlara yalnız kişinin kendi yaşamı anlam kazandırır.

Kavramlar belli bir konuda bir çok bilgiyi düzenleyen ve birleştiren unsurlardır. Eğitim, çoğu zaman, kavramların öğretilmesiyle ilgilidir. Din, ahlak, coğrafya, sosyoloji, ekonomi, siyaset bilimi, tarih vs. disiplinlere ait temel kavramlar bilgisi olmadan, bu alanlarda düşünmek, anlamak, anlatmak ve üretmek büyük oranda sınırlandırılmış olacaktır.

Kavram Öğrenme

Kavramlar zihinsel olgulardır ve öğrenme sonucu oluşurlar. Bu oluşum şöyledir: Her şey duyu organları vasıtasıyla algılamayla başlar. Bunu zihinsel yaşantılar izler. Zihinde yaşanmış olayların izleri önce *bireysel* ve *somuttur*. Yani bu tasarımlar belli bir nesnenin, olayın, belli bir yaşantının izleridir. (Ülgen, 2001:100) Ama zihin bunlar üzerinde çalışır. Zamanla ve birçok yeni yaşantıların etkisiyle bu somut ve bireysel tasarımlar soyutlaşır ve derece derece genelleşir. Soyutlama nesnelere gerçekten ayrılması mümkün olmayan beyazlık, ağırlık, yumuşaklık veya sevimlilik gibi niteliklerinin zihinde ayırt edilerek üzerinde düşünebilme sürecidir. Gerçekte, bir mandalınanın kokusunu mandalınadan, insanın iyiliğini insandan ayırmaya olanak yoktur. Ama mandalınanın kokusu ve insanın iyiliği üzerinde ayrıca düşünülebilir. İşte böyle bir işlem sonunda sıcaklık, hafiflik, sertlik, sevgi, özerklik ve adalet gibi soyut tasarımlara varılır. Zihinde zamanla biriken imge ve tasarımlar üzerinde daha ileri birtakım işlemler yapılır. Bunlar soyutlandıktan sonra, zihinde birbiriyle karşılaştırılır. Bu karşılaştırmada zihinde birbirine benzeyen ortak niteliklere sahip olan tasarımlar gruplandırılarak genel tasarımlara varılır, bunlara

2 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Kavram Haritaları

kavram denir. Kedi, köpek, hayvan, insan, masa ve sandalye gibi.

Kavramların kapsadıkları niteliklerin tümüne *içlem* denir. Örneğin, masa kavramının içlemi; ayak denilen bir yada birkaç dayanak üzerinde duran yüksekçe bir düzeydir. Kavramların içlemine meydana getiren özelliklerin sayısı çoğaldıkça *kapsamları* yani kapsadıkları tasarımların çeşidi azalır. İçlem ve kapsam arasında ters bir orantı vardır. Örneğin; masa kavramı içine üç ayaklı, dört ayaklı, tek ayaklı masalar girdiği gibi maden, tahta veya sentetik maddeden yapılmış masalar da girer. Fakat üç ayaklı tahta masalardan, söz edildiği zaman bu da bir kavramdır. Ama masa kavramına göre içlemine meydana getiren özellikler çoğalmış, kapsamı ise azalmıştır. İçlemindeki özellikler azaldıkça kavram daha genelleşir. Örneğin; kuş kavramı kanaryaya; hayvan kavramı kuşa göre daha kapsamlı ve geneldir.

Kavram öğrenme, kavramların adlarını ve tanımlarını öğrenmekten ileri bir işlemdir ve kavram öğrenmenin ürün ve süreç olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır.

1. Ürün olarak kavram öğrenme

Ürün olarak kavram öğrenmede davranışçı ve bilişsel olmak üzere iki farklı yaklaşım vardır:

Öğrenme ürünlerine “davranışçı yaklaşım” açısından bakıldığında, bireyin kavramla ilgili gözlenebilen davranışları gündeme gelir. Öğrencinin öğrenilen kavramla ilgili davranışları beş noktada incelenebilir:

- ☐ Birincisi, öğrenci söz konusu kavramla ilgili edindiklerini dille ifade eder; “Bu bir ağaçtır” gibi.
- ☐ İkincisi, kavramı tanımlayabilir; “Ağaç, kökü dalları, yaprakları olan, oksijen su ve toprakla beslenen canlı bir varlıktır” gibi.
- ☐ Üçüncüsü, öğrenci kavramları birbirleriyle karşılaştırır, benzer ve/veya farklı özelliklerini söyler.
- ☐ Dördüncüsü, öğrendiği kavrama benzeyen yeni bir kavramla karşılaştığı zaman, daha önceki bilgilerinin transferini yaparak, yeni kavramı olasılıklarla tanıy ve/veya tanımlayabilir.
- ☐ Beşincisi, kavramları mantıksal yolla, uygun ölçütleri seçerek sınıflara ayırabilir; yeni gruplar oluşturabilir.

Bu yaklaşımda öğrenci, öğrenme faaliyetlerini tamamladıktan hemen sonra ürünü açıklayabilir.

Bilişsel yaklaşımı benimseyen eğitim psikologlarına göre kavram öğrenme, bellek süreciyle, daha önce öğrenilen ilgili bilgileri hatırlayarak, onların yeniden şekillendirilmesiyle açıklanabilir. Bilişsel yaklaşımdaki yapısal değişiklik kavram öğrenmenin ürünü olarak algılanmaktadır (Ulgen, 2001:109-110).

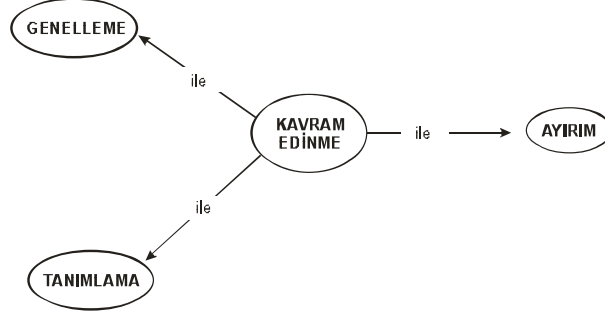
2. Süreç olarak kavram öğrenme

Davranışçı yaklaşımı benimseyen eğitim psikologlarına göre kavramlar, bireyin uyarıcı tepki arasında bağ kurma sürecinde öğrenilir. Birey belli obje ve olayla (uyaran) karşılaştığı zaman, onları anlamlandırmak ve belli bir sınıfa koymak için denenceler kurar (teпки) ve doğruyu buluncaya kadar denemeye devam eder. Uygulama sonunda elde ettiği doğrulardan destek alarak hatalarını azaltabilir.

Bilişsel yaklaşımı benimseyen eğitim psikologlarına göre ise kavramlar anlam ağı kurmaya, şema geliştirmeye ve ilkeler geliştirmeye dayalıdır. Bu üç sürece

dayalı olarak birey, kavramların olumlu ve olumsuz örneklerinden algıladığı benzerlikleri ve farklılıkları, geliştirdiği belli ilkeler ve önermeler ışığı altında gruplayarak kavramlar geliştirir (Ülgen, 2001:110-111).

Kavram öğrenme hakkındaki bu bilgilerden yola çıkarak kavram edinme türlerini aşağıdaki şema ile gösterebiliriz.

Kavram Öğretimi

Kavramlar, yukarıda da belirtildiği üzere, olgular hakkında zihinsel soyutlamalardır. Tümüyle soyut bir içeriğin öğrenilmesi oldukça zordur. Bu zorluğu azaltarak kavramları daha öğretilbilir ve öğrenilebilir kılmak amacıyla bir dereceye kadar “somutlaştırma” gayretleri olmuştur. Bu amaçla, kavram öğretiminde kullanılacak, çeşitli **grafik materyaller** geliştirilmiştir. Bu grafik materyaller geliştirilirken, kavramların öğrenilmesi süreci göz önünde bulundurulmuştur.

Grafik materyallerin kullanımını esas alan öğretme-öğrenme yaklaşım ve stratejilerine grafik stratejileri de denir. Grafik stratejileri, çok sayıdaki öğretme ve öğrenme yaklaşımı içerisinde yer alan ve işlenmekte olan konuyla, önceden işlenmiş ve daha sonra işlenecek konular arasında gidiş- geliş imkanı tanıyan bir kaç stratejiden birisidir (En chang, Sung, Chen, 2002:5).

Grafiksel materyaller; metinlerdeki ana düşünceleri, yapıları ve bunlar arasındaki ilişkileri yansıtan görsel şekiller ve haritalardır. Bu tür materyallerde bir konu, olay veya olgunun ana düşünceleri yada ana kavramları saptanmakla kalınmamakta; ayrıca, onlar arasındaki ilişkiler, düşünce örüntüleri ve bunların nasıl bir araya geldiği de keşfedilmektedir. **Anlam Çözümleme Tabloları (AÇT)**, **Kavram Ağları (KA)** ve **Kavram Haritaları (KH)** kavram öğretimi için geliştirilen grafik materyallerin başlıcalarıdır.

Anlam Çözümleme Tabloları (AÇT)

Anlam Çözümleme Tabloları, öğrencilerin de katıldığı bir etkinlik ile, iki boyutlu bir tablo olarak geliştirilir. Tablonun bir boyutunda özellikleri çözümlenecek olan varlıklar veya kavramlar yer alır, diğer boyutunda özellikler sıralanır. AÇT kavramların tanımlayıcı ve ayırt edici özelliklerinin öğrenilmesinde etkili biçimde kullanılabilir. Öğrenci, bu araç hazırlanırken, öğrendiği sözcüklerin anlamlarını daha önceden bildiği sözcüklerle bağlar, böylece kavram geliştirmiş olur. AÇT bir defa hazırlandıktan sonra kavramları pekiştirmek için de kullanılabilir.

Aşağıda böyle bir AÇT aracının orta dereceli okul düzeyinde bir sınıf etkinliği olarak geliştirilmesinin basamakları verilmektedir.